

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

4 | 2022

Sokoli nehledají „poklad na stříbrném Labi“, ale trochu klidu

Sokola stěhovavého, ikonický druh ochrany přírody, není třeba zevrubně představovat. Nádherný, nejrychlejší, vyhubený, ohrožený, kontroverzní, nenáviděný, přizpůsobivý... Dalšími charakteristikami by šlo vymyslet spoustu. Hlavně je ale fascinující. Fascinující svojí schopností přizpůsobovat se měnícímu se světu, což je vlastnost, která začíná být nezbytná pro většinu živých organismů, jež s námi nadále chtějí na planetě přežít.

Přizpůsobivost musel mít sokol v genech, jde totiž o jeden z nemnoha přirozeně kosmopolitních, tedy po celém světě rozšířených druhů. Obývá tak různorodá prostředí, jako jsou severské tundry,

časů. Zákony na ochranu přírody jim zajistily lepší budoucnost, populace však rostla jen do 50. let, kdy jsme začali používat DDT a jinou agresivní zemědělskou chemii. Ta na rozdíl od přímého pronásledování vedla k úplnému vyhubení sokola stěhovavého v řadě zemí včetně České republiky. Od 60. let tak už u nás sokoli nehnízdili – naštěstí jen dočasně, protože od roku 1993 zde opět hnízdí. A daří se jim. Populace sokolů stěhovavých totiž u nás od té doby neustále narůstá. Jistě pomohly zákazy nebezpečné chemie, přímá ochrana či kroky na podporu hnízdění. Nicméně jsem přesvědčen, že hlavním důvodem této pozitivní trajektorie je sokolův přizpůsobivost. Dnes už v naší zemi hnízdí okolo 150 párů; jestli jich tu někdy bylo více, nevíme.

Foto: Václav Beran

Vidět mláďata sokolů na skalním hnízdišti v Labském údolí je velká vzácnost

Foto: Václav Beran

Pohled na Kozí vrch, hnízdiště, kde sokoli nenalezli klid, z ochozu komína před budkou, ve které nyní bezpečně hnízdí

vyšoké hory Jižní Ameriky, okraje polopouští Austrálie či třeba hustě zalidněná střední Evropa. Jako vrcholový predátor nikdy netvořil milionové populace. I proto si okusil také existenciální problémy, kdy šlo o přežití druhu. Ptáte se, komu by mohl sokol vadit? I to se v průběhu času výrazně mění... Nejstarší zmínky o sokolech jsou ty sokolnické. Sokolníci ale zřejmě sokolův populaci příliš neohrožovali. I když kdo ví, naše ornitologické záznamy staré pár tisíc let jsou dost děravé, tedy pardon, neexistují vůbec. Děravé jsou i záznamy s datací 100 a více let. Nicméně víme, že vášeň pro vytváření sbírek ptačích vajec na konci 19. století byla pro sokolův populaci prvním vážnějším problémem, který máme zdokumentován. Spolu s přímým pronásledováním, neboť dravci prostě v minulosti nebyli „in“.

Kuriózní důvod k pronásledování souvisel s první světovou válkou. Sokolův totiž s oblibou lovil poštovní holuby, tedy holuby klíčové pro přenos válečných depeší. Armádní střelci tak mířili i na sokoly. Ale po první světové válce se těmto nádherným ptákům začalo blýskat na lepší

Sto padesát párů versus deset a půl milionu obyvatel české kotliny, to je směšný poměr. I přesto si už někteří myslí, že sokolů je u nás moc. Oni totiž stále loví holuby. Vegetariány se ještě nestali, i přizpůsobivost má své limity. A tak i přesto, že se podobně pozitivně vyvíjela populace i ve většině evropských zemí, leckde už se trend otočil a sokoli zase ubývají. Ve Španělsku zřejmě nestíhají držet krok s klimatickou změnou, ve Švýcarsku zase s holubáři, kteří vzali „zákon“ do svých rukou. A zničit populaci 150 párů není opravdu tak náročný úkol. Měli bychom tedy být i nadále obezřetní.

U nás je zatím ještě vše růžové. Ale... Na příkladu okolí Ústí nad Labem si ukážeme, že bez přizpůsobivosti to stále nejde. Kdo dosud v Ústí nad Labem nebyl, měl by to napravit. Exprůmyslové město specifické „krásy“ se totiž nachází na nádherném místě, a to v hlubokém, skalnatém kaňonu řeky Labe, kde se do tohoto terénního zářezu prolomila ještě i řeka Bílina – místě, které uchvátilo a inspirovalo i Karla Meye. V okolí naleznete nádherné suťové lesy, skalní stepi, skalní výchozy,

nekanalizované koryto řeky Labe a mnoho dalších pozoruhodností. Nejde o panenskou krajinu, ruka člověka zde zasahuje již dlouho. I přesto vám vyrazí dech, jak nádherná místa jsou hned za posledními domy. I sokoli zde hnízdili odnepaměti. Také zde však vyhnuli a navrátili se až v roce 2003. Od té doby pravidelně hnízdí v Průčelské rokli. Dříve jsme hnízdiště tajili, sokolům to ale klid nepřineslo, neboť rozervanou rokli milují také horolezci, turisté a romantické duše. Nyní již lokalitu netajíme, AOPK ČR ve spolupráci s horolezci skály v hnízdní době uzavírá a turisty informujeme. Hnízdiště střežila i řada fotopastí, ale všechny někdo ukradl... Sokoli to zkoušejí dál, avšak od roku 2003 zde úspěšně vyhníždili jen třikrát a vyvedli pouze sedm mláďat. Ostatní skalní lokality mají podobný osud. Na Kozím vrchu o sokolech víme od roku 2019, ale nevyhníždili tu ani jednou. Klid paradoxně našli až na 1,8 km vzdáleném komíně. Budku instalovanou v prosinci 2020 ihned obsadili a za dva roky vyvedli šest mláďat. Budku na teplárně Trmice od roku 2015 úspěšně opustilo dokonce již 17 mláďat. Přizpůsobivost se tedy sokolům hodí. Na lidských stavbách uprostřed měst či průmyslových areálů nacházejí mnohem větší klid a bezpečí než v přírodě chráněné krajinné oblasti – typický paradox dnešní doby. Nicméně ochranu přírodních stanovišť vzdávat v žádném případě nesmíme. Tisíce jiných druhů totiž takto přizpůsobivé nejsou.

Článek vznikl v rámci projektu „Poklad na stříbrném Labi“, který byl podpořen z Norských fondů v rámci výzvy Reine programu „Životní prostředí, ekosystémy a změna klimatu“.

Václav Beran | pracuje jako zoolog v Muzeu města Ústí nad Labem a ve společnosti ALKA Wildlife, o. p. s. Dlouhodobě se věnuje monitoringu sokola stěhovavého, od roku 2010 také podpoře jeho hnízdění na lidských stavbách. Učarovaly mu také hnědo-uhelné velkolomy, území překvapivě bohatá na ptáky i jiné ohrožené druhy.